

Moneta Nova

MIDDELEEUWSE MUNTEN IN DRENTHE

November vorig jaar stuitten archeologen in Coevorden op een middeleeuwse muntschat. Twee specialisten aan het woord over deze bijzondere vondst.

'Coevorden heeft een bodemarcheologie waar menig gemeente jaloers op is', zo was eind november vorig jaar te lezen op de website van de gemeente Coevorden. En niet zonder reden. De graafwerkzaamheden voor een nieuwe binnenhaven in het centrum van de Drentse stad brachten al eerder interessant materiaal boven de grond: houtbuskogels, een zwaard, een dolk met houten handvat uit de veertiende eeuw en een kanonskogel om wat voorbeelden te noemen. Dat hier veel militair materiaal wordt genoemd is geen toeval. De vestingstad Coevorden is in haar roerige geschiedenis menigmaal belegerd. Het eerste grote project van vestingwerken-architect Menno van Coehoorn was niet toevallig de fortificatie van Coevorden. De 30 zilveren munten hebben echter, hoewel ze in een gedempte vestinggracht zijn gevonden, naar alle waarschijnlijkheid niet veel te maken met militaire geschiedenis. Vermoedelijk heeft de eigenaar de munten kort na 1425 verborgen of verloren, een periode, waarin het in Coevorden, in tegenstelling tot eerdere en latere tijden, relatief rustig was. Veel opgegraven munten zijn in tijden van oorlogsdreiging door de bezitters begraven. Dat lijkt hier niet het geval te zijn.

Spaargeld

'Het zou om spaargeld kunnen gaan,' vertelt Eric van der Kuijl, de stadsarcheoloog van de gemeente Coevorden die het archeologisch onderzoek in het stadscentrum leidt. 'De munten zijn namelijk allemaal van een hoge kwaliteit: van het juiste gewicht en zilveragehalte. In het reguliere betalingsverkeer waren ook munten van mindere kwaliteit in omloop, waar bijvoorbeeld de randen van afgeschaafd waren. Het gebruik van alleen goede munten kan erop duiden dat het hier een soort spaargeld betreft. De munten behoren in ieder geval tot één verzameling: bij de vondst lagen ze bijna allemaal bij elkaar. Het geld heeft waarschijnlijk in een linnen zak gezeten. Het linnen is door de zuren in het water van de vestinggracht zo aangetast dat daar niets meer van over is. Was het materiaal in een leren buidel bewaard, dan hadden we die waarschijnlijk wel teruggevonden, omdat leer de tand des tijds nu eenmaal beter doorstaat.'

Naam en toenaam van de toenmalige eigenaar van de muntschat zijn niet meer te achterhalen. Van der Kuijl vermoedt dat het om een handelsreiziger gaat, met goede contacten in de naburige Hanzesteden Deventer, Kampen of Zwolle. Een Coevordenaar was hij waarschijnlijk niet. 'Het opvallende is dat alle munten van buiten Coevorden zijn, terwijl de stad in de vijftiende eeuw wel zelf munten sloeg. Een theorie is dat hij uit de Zuidelijke Nederlanden afkomstig was. De munten komen namelijk onder andere uit Gent en uit Aken. Wilde een handelsreiziger van het zuiden naar het noorden, bijvoorbeeld Groningen, reizen, dan moest hij door Coevorden. De rest van de omgeving was moeras. De connectie met Aken zou ook kunnen betekenen dat de reiziger geen handelaar, maar een pelgrim was. Ook vanuit Coevorden werden in die tijd pelgrimages naar Aken ondernomen.'

▽
Peter Frikken aan het werk bij opgravingen rond het kasteel van Coevorden. Opgraving onder leiding van drs. Willem-Simon van de Graaf (Becker & van de Graaf). Foto: Jos Lippold, vrijwilliger Stichting Archeologie & Monument.

Bonte verzameling

Naast Gent en Aken, bevat de verzameling munten uit Deventer, Groningen en Arnhem, die, voor zover bekend, tussen 1380 en 1425 zijn geslagen. Op sommige is duidelijk een tekst te lezen, zoals *nova moneta* of *moneta nova*, afhankelijk van de leesrichting, wat zoveel betekent als 'nieuwe munt'. Het is een bonte collectie bestaande uit onder andere de zogenaamde halve groten, kwart groten en kromstaarten om wat namen te noemen. 'Een collectie die representatief is voor vondsten uit de veertiende en vijftiende eeuw,' zo vertelt ons Arent Pol, voormalig conservator van het Koninklijk Penningkabinet en tegenwoordig specialist middeleeuwse munten van het geldmuseum in Utrecht. 'Zowel de diversiteit in type munten als de regionale spreiding van het materiaal, zijn kenmerkend voor deze periode.'

Voor die diversiteit is een aantal verklaringen te geven. Hoewel het gebruik van munten gedurende de gehele middeleeuwen nooit helemaal verdwenen is, zien we vanaf de dertiende, veertiende eeuw met de groei van de steden het muntgebruik in de Nederlanden sterk toenemen. Steeds meer steden, maar ook heren, gingen hun eigen munten slaan. De eerste muntslag in Coevorden in 1407 past dan ook binnen die ontwikkeling. Pol: 'Het is overigens niet zo dat steden alleen hun eigen munten sloegen. Bepaalde soorten waren erg populair en het slaan van imitatiemunten van andere steden of vorsten kwam voor. Anders dan tegenwoordig lagen de intrinsieke waarde van de munt, de waarde van het materiaal waarvan de munt is gemaakt, niet ver af van de geldwaarde van het betaalmiddel. Inflatie kwam voornamelijk op twee manieren voor: dan wel nam de waarde af van het materiaal waarvan de munt gemaakt was, dan wel werd het gehalte kostbaar materiaal in de munten verlaagd, om zo meer munten te kunnen slaan.' Enige vorm van regelgeving en uniformiteit op dit gebied komt pas met de muntunie tussen Vlaanderen, Brabant, Holland en Henegouwen, die door Filips de Goede in 1433 werd ingevoerd. Van der Kuijl: 'Je zou het een verre voorloper van de euro kunnen noemen.'

Filips I, II of III?

Op de dag dat ik contact heb met Pol, heeft Eric van der Kuijl net de schat uit Coevorden overgebracht naar het geldmuseum. Van nog niet alle munten is duidelijk uit welk jaar en/of welke plaats ze afkomstig zijn. Van der Kuijl hoopt dat Pol hierover meer duidelijkheid kan verschaffen. Het determineren van plaats en jaartal van munten kan erg ingewikkeld zijn. Voorstellingen zijn soms onduidelijk en in een enkel geval is er sprake van een type munt dat nog niet bekend is. Voor het eind

van de vijftiende eeuw werd het jaar waarin een munt werd geslagen, op enkele uitzonderingen na, niet op een munt vermeld.

Pol noemt enkele manieren waarop toch achterhaald kan worden wanneer een bepaald stuk is gemunt. 'Munten worden uitgegeven door een overheid. Die instantie, bijvoorbeeld een vorst, wordt afgebeeld op de munt. Met behulp van schriftelijke bronnen is meestal wel te achterhalen wat de regeerperiode van een vorst is geweest en kan men de munt dateren. Het komt ook voor dat een munt slechts 'Filips' vermeldt, niet is bekend of het dan om Filips I, II of III gaat. Uit schriftelijke bronnen, of met behulp van vergelijkbare muntsoorten uit dezelfde periode is aan de hand van het gewicht en het gehalte de munt wel te dateren. Ook zijn de manieren waarop een vorst wordt afgebeeld karakteristiek voor een bepaalde periode. Verder weten we soms ook wanneer een bepaalde muntplaats actief is geweest en wanneer niet.'

Goed maandloon

Zowel Van der Kuijl als Pol nuanceren overigens het woord 'muntschat'. 'Het was een goed maandsalaris voor een bemiddeld persoon,' aldus Van der Kuijl. 'Een groot (munteenheid) vertegenwoordigt iets meer dan een dagloon van een geschoolde arbeider,' vertelt Pol. 'Het was geschikt voor middelgrote uitgaven, kleine aankopen deed je er niet mee.' Op de vraag in hoeverre geld überhaupt werd gebruikt voor de aanschaf van kleine dingen is niet goed een antwoord te geven. Schriftelijke

'Ook in de middeleeuwen vielen banken om'

bronnen geven daar geen uitsluitsel over. 'Het werd in ieder geval niet zo intensief gebruikt als tegenwoordig.' De oudste munt en de jongste munt schelen 45 jaar, voor ons eenentwintigste-eeuwers is dat veel, maar in deze periode was dat normaal. 'Er werd wel betaald met munten van 100 jaar oud en het kwam voor dat munten zelfs ouder waren dan dat.'

Dan nog een laatste vraag: kenden de middeleeuwen ook kredietcrises? Pol kan daar bevestigend op antwoorden. 'Giraal verkeer bestond destijds ook al, alleen op veel kleinere schaal. Ook in de late middeleeuwen zijn er gevallen bekend van omgevallen banken, al ging het dan vaak om eenmansbedrijfjes. En net als tegenwoordig zie je dat er in de zestiende en zeventiende eeuw in met name steden en stadsstaten, waarin een commerciële elite het voor het zeggen heeft, instanties ontstaan die toezicht houden op het geldverkeer. Maar dat is weer een verhaal apart.'

Stadsarcheoloog Eric van der Kuijl tijdens opgravingswerkzaamheden.
Foto's: Kees Ueben.

